

Poszt-tradicionális társadalmak?

Az amerikai Művészeti és Tudományos Akadémia folyóirata — a *Daedalus*, egy éven belül két számot is a hagyományok és modernizálódás kérdésének szentel (*Intellectuals and Tradition*, 1972, Spring; *Post-Traditional Societies*, 1973, Winter), a *Revue roumaine de sciences sociales* terjedelmes tanulmányban foglalkozik a hagyományok és a tudományos-műszaki forradalom kölcsönhatásával (1973. 2.).

A modernizálódás kérdése a fejlődő országok problematikájával egyidőben lépett a szociológusok érdeklődésének homlokterébe. A fejlődő országok társadalmi, politikai, gazdasági és kulturális tapasztalatai egyre nyilvánvalóbbá tették, hogy nem állja meg a helyét az a hipotézis, miszerint a legkevésbé hagyományos társadalmak a legfejlődőkéesebbek. A hagyományoktól való elszakadás önmagában nem vezet az ígért földjére.

A *Daedalus*-ban S. N. Eisenstadt a modernizálódás — korábbi tanulmányai-ban már kifejtett — intézményi megközelítését fejleszti tovább. Szerinte a modernizálódás nem elsősorban az egyének gondolkodásmódjától függ, hanem az illető társadalom, intézmény rendszerének rugalmasságától. Tévedés tehát azt hinni, hogy a gazdasági problémákkal küzdő nemzeteket hagyományaik megfosztják a modernizálódás lehetőségétől. Nem a nehézségek, a konfliktusok a modernizálódás ellenségei, hanem a társadalom célszerűtlen reagálása ezekre. Ebből a megközelítésből nyilvánvalóan az következik, hogy a tradicionális és modern nem szükségszerűen ellentétei egymásnak. A poszt-tradicionális kifejezés — mondja Eisenstadt — a modernizálódás új látószöge, amely szembefordul a tradicionális és modern társadalmak „hagyományos” dichotómiájával, és a kettő közötti átmenet mechanizmusát vizsgálja.

A poszt-tradicionális társadalmak megkülönböztetése mögött az a felismerés rejlik, hogy különbséget kell tenni hagyomány és hagyomány között. A differenciált hagyományelemzés megdönti azt a szociológiában sokáig uralkodó elméletet, mely a különböző kultúrák önálló belső fejlődésétől eltekintve a modernizációt egyetlen mintára: a nyugati mintára képzelte el.

Tradicionális kultúra és technológiai haladás című tanulmányában Mihail Cernea a faluszociológia keretein belül jut el hasonló következtetésekhez. Az ötvenes-hatvanas évek irányzatait (Redfield, Lerner) főleg azért marasztalja el, mert merev, egyoldalú szemléletükkel nem adnak választ a falu mai fejlődési problémáira, melyek középpontjában a hagyományok mai szerepe áll. Az az álláspont, amely túlbecsüli a tradicionális kultúra fékező szerepét, képtelen szembenézni a hagyományoknál lényegesebb strukturális akadályokkal. Igaz, mondja M. Cernea, rendszerint azokat a társadalmakat nevezzük elmaradottnak, archaikusoknak, primitíveknek, amelyekre a hagyományos intézmények és értékek továbbélése, az újra való fogékonyság hiánya jellemző. Ezeket a társadalmakat tehát hagyományosoknak is nevezhetjük. De ez nem jelenti azt, hogy az elmaradottság oka a hagyományörzés. Próbáljuk meg a feje tetejéről a talpára állítani ezt az összefüggést: az illető társadalom strukturális elmaradottsága az, amely tovább élteti a hagyományos értékeket és normákat.

Ha viszont az elmaradottságnak nem a tradicionális kultúra a legfőbb oka, akkor a modernizálódástól önmagában nem várhatjuk a falu kulturális átalaku-

lását. Az „újítások diffúziója“, mely szerint a modern fejlődés a fejlett országokból a gyengén fejlett országok felé történő mozgás analógiájára a városi központokból a falu felé sugárzik ki, a múlt századi ún. „unilineáris“, egyvonalú fejlődési iskolák öröksége. Cernea mindezzel a hagyományos paraszti kultúra nem-homogén jellegét, a modernizálódás pluralitását állítja szembe. A hagyományos normák nem rutinszerűen hatnak a paraszti magatartásra, ezért a modernizálódással szemben alternatív magatartásra nyílik lehetőség.

A falu, a mezőgazdaság perspektívájából nézve válik nyilvánvalóvá, hogy nincs „egyetlen modernség“. Ezért „rossz“ modellje a falu átalakulásának a kizárólag az újítások diffúziós elterjedését figyelembe vevő elméleti modell. M. Cernea a falu társadalmi-gazdasági szerkezetében bekövetkező változásokat tekintve a modernizálódás lényegi kritériumainak.

M. Cernea konklúziójával cseng össze Eisenstadtnak néhány olyan új kategóriája, melynek marxista eredetét nem nehéz felismerni. A modernizáció mechanizmusának leírására Eisenstadt kölcsönveszi Edward Shilstól a „centrális és perifériális“ társadalmi szférák fogalmát. Centrális szféra a központi politikai hatalom és a vele kapcsolatos jogi és szociális intézmények gyűréje, valamint egy ország társadalmának központi szimbólumrendszere (központi ideológiája), az uralkodó értékek és normák. Perifériálisak lehetnek népességszoptok, ha nem vesznek részt a központi politikai folyamatban, vagy egyes intézmények, melyeknek nincs a központi szféra szempontjából jelentőségük. A modernizálódás ebben az összefüggésben azt jelenti, hogy a perifériának minél szélesebb rétegei kerülnek be a centrális politikai szférába. Más szóval az egész társadalom egyre inkább „átpolitizálódik“. A korábban érdektelen csoportok és intézmények bekerülése a centrális szférába megnöveli az érdekellentétek valószínűségét. S itt dől el Eisenstadt szerint a modernizálódás kérdése. Ha ez a társadalom képes felszívni, „abszorbeálni“ a konfliktusokat, ha a vezetők megnyerik a tömegek bizalmát, ha a centrális szférába vonják be a népesség legszélesebb rétegeit, akkor biztosítottak a modernizálódás előfeltételei.

Ebben az értelemben elemzi M. Cernea is a szocialista falu átrétegződésének sajátos problémáit, s keresi azokat a jelenségeket, melyekben a hagyományok a fejlődést ösztönzik.

A. J.

ÖSZINTÉN A NŐK TÁRSADALMI HELYZETÉRŐL (Era socialistă, 1973. 18.)

Divatos ma a nők társadalmi helyzetéről írni, beszélni; az ilyen jellegű szociológiai felmérések azonban még váratnak magukra. Gheorghe Vasilichi írása jelzi a megoldásra váró kérdéseket, miközben megkísérli a hazai sajátságokban sokszor előforduló fogalmak tisztázását is.

A nő nem kéri, hogy egyenlő legyen a férfival: a nő jogokat és kötelezettségeket akar a családban és társadalomban egyaránt — képességeinek, természetadta lehetőségeinek arányában. Az egyenlő jogok és kötelezettségek nem jelentik a *munka*, a *feladatok* egyenlő arányban való elosztását. Biológiai, fizikai, pszichikai, szakmai felkészültségének figyelmen kívül hagyása épp az egyenlőség tagadását jelentené. Hiszen, amikor a nők a férfikkal egyenlő jogokért harcoltak, nem az otthoni munkájukat (háztartás, gyermek-

nevelés) akarták megtevézni azzal, hogy részt követelnek a gazdasági, társadalmi életben is. Szocialista társadalmunkban a méltányos és nem a matematikailag egyenlő elosztás elvét kell megvalósítani.

Illúzió volna azt hinni, hogy a nő—férfi-egyenlőség törvénybe iktatása az egyenlőség minden téren való megvalósulását is jelenti. Bármennyire nem akarjuk, a nő még jó ideig az unalmas, idegölő „soha nem látszó“ házimunkák rabja marad. Csak miután a társadalom szakosított intézmények útján átveszi a nők „hagyományos“ feladatainak elvégzését, akkor beszélhetünk a teljes egyenjogúság megvalósulásáról. Ami eddig történt ezen a téren, csak kezdet, állapítja meg a cikkíró. Lényeges tudati átalakulásokra van szükség. Meg kell szüntetni egyfelől a nőknek a férfival szembeni, évszázadok alatt berögződött „alacsonyabbrendűség“ érzetét, másfelől küzdeni kell a férfiaknak a nőkkel szembeni „felsőbbrendűség“ tudata ellen. A férfiak jelentős